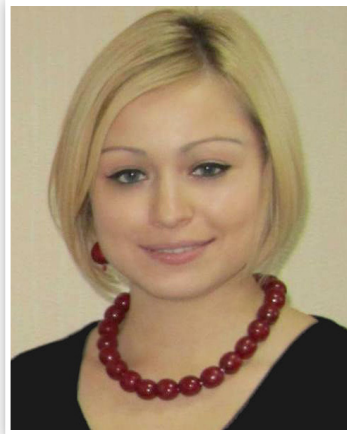

Анна Володимирівна Яцишин,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту інформаційних технологій
і засобів навчання НАПН України,
м. Київ, Україна

Юлія Григорівна Носенко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
докторант Інституту інформаційних технологій
і засобів навчання НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 371.3:00.04.85

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ

В статті обоснована цілесобразність розвитку інформаційної культури дітей і молоді з функціональними обмеженнями, як неотъемлемого условия их полноценной интеграции в информационное общество. Установлено, что внедрение электронных социальных сетей в учебно-воспитательный процесс и социально-педагогическую деятельность открывает широкие возможности для повышения уровня доступности и качества образования, заинтересованности и мотивации учащихся, обеспечения равного доступа к информации и образовательным услугам, полноценной и плодотворной общественной интеграции лиц с функциональными ограничениями. Представлены практические идеи использования электронных социальных сетей, которые могут быть использованы учителями, социальными педагогами в работе с детьми и молодежью с функциональными ограничениями.

Ключевые слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційна культура, електронні соціальні мережі, соціалізація.

In the article the expediency of development of information culture of children and youth with disabilities as an important precondition of their full integration into the information society is represented. It is determined that the introduction of electronic social networks into the educational process and socio-educational activities offers great opportunities to improve the accessibility and quality of education, interest and motivation of students, equal access to information and educational services, full and productive social integration of people with disabilities. The practical ideas of using the electronic social networks intended for teachers, social workers and other groups working with children and youth with disabilities are outlined.

Key words: ICT, information culture, electronic social networks, children and young people with disabilities, socialization.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується інформатизацією сфер життєдіяльності: від політики й управління до освіти та науки. Загальна доступність та поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), як невід'ємного елементу інформаційного суспільства, сприяє оновленню способів роботи з ними, спрощує процеси отримання знань, обміну досвідом та взаємодії між людьми.

Суттєві зміни спостерігаються в освітній галузі. Сучасні світові перетворення в освіті спрямовані на оновлення змісту, структури, методів навчання, спроможних задовольнити потреби кожного учасника педагогічного процесу, відкривши доступ до навчання тим, хто раніше не мав такої можливості. Значно розширюється спектр дидактичних засобів: на рівні з традиційними впроваджуються мультимедійні технології,

що інтегрують текст зі звуком, графікою, відео, анімацією; хмарні технології, що уможливають віддалене, поділене зберігання та використання даних і сервісів; електронні соціальні мережі, що дозволяють якісно змінити способи навчальної взаємодії тощо.

Як зазначено в одному із документів ЮНЕСКО (Information and Communication Technologies in Secondary Education: Position Paper, 2004), сучасний рівень розвитку ІКТ значно розширює можливості для вчителів та учнів, спрощуючи доступ до навчальної та професійної інформації; покращує функціональні можливості та ефективність управління навчальним процесом; сприяє інтеграції національних інформаційних освітніх систем у світову мережу; спрощує доступ до міжнародних інформаційних ресурсів в галузі освіти, науки та культури.

Компенсаторна властивість нових технологій дозволяє кожній особистості, незважаючи на особливості розвитку та функціональні обмеження, брати активну участь у навчальному процесі. Необхідно пам'ятати, що спектр освітніх потреб дітей з особливими потребами значно ширший, порівняно з іншими дітьми. З одного боку, вони повинні на рівні з однолітками засвоїти знання, вміння та навички, необхідні для повноцінної суспільної взаємодії, а з іншого – у них є додаткові потреби, зумовлені їхніми функціональними обмеженнями, що за певних умов унеможливають застосування стандартних методів навчання, а також негативно впливають на успішність учнів. Із використанням ІКТ, кожна дитина здатна подолати бар'єри на шляху до навчання, отримати доступ до дидактичних матеріалів у зручному для неї форматі, а також демонструвати навчальні досягнення у прийнятний спосіб [2; 3].

Отже, актуальним є педагогічно обгрунтоване впровадження та використання ІКТ, що дозволяють інтегрувати різні форми представлення інформації, а також комбінувати способи комунікації та взаємодії. Такі можливості надають електронні соціальні мережі (ЕСМ).

Окрім звичного засобу розваг, ЕСМ мають значний дидактичний потенціал, відкривають широкі можливості для підвищення рівня доступності та якості освіти, зацікавленості та вмотивованості учнів, забезпечення рівного доступу до інформації та освітніх послуг, повноцінної та плідної суспільної інтеграції. Використання ЕСМ забезпечує синхронну й асинхронну комунікацію між суб'єктами навчально-виховного процесу, сприяє підвищенню самооцінки і набуттю соціального досвіду. Це також є засобом розвитку інформаційної культури дітей та молоді, зокрема, тих, хто має функціональні обмеження.

З огляду на вищесказане, актуальним є дослідження можливостей використання ЕСМ для розвитку інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

У працях О. Глушак, М. Жалдака, Г. Лаврентьевої, М. Лещенко, Н. Морзе, Ю. Рамського, Л. Скворцова, В. Степанова, А. Ясінського та ін. досліджено

аспекти формування інформаційної культури особистості (учнів) в умовах інформатизації освіти та науки.

У публікаціях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених – Т. Галіч, Р. Гуревич, С. Івашньої, О. Клименко, С. Крибель, Н. Олексюк, О. Пінчук, А. Яцишин (Светлорусової) та ін. – розглянуто можливості впровадження ЕСМ у навчально-виховний процес.

Дослідження О. Безпалько, І. Зверевої, А. Капської, Л. Нікітіної, Л. Тюпти присвячені особливостям роботи з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями.

Проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями також розглянуто у працях Ю. Носенко (Запорожченко).

Актуальна проблема використання ЕСМ для розвитку інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями залишилася поза увагою вітчизняних дослідників, а тому потребує поглибленого вивчення.

Метою нашої статті є обгрунтування педагогічної доцільності та можливостей використання електронних соціальних мереж для розвитку інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Важливою складовою сучасної освітньої парадигми є ідея безперервної освіти, навчання впродовж життя (lifelong learning), що виходить за межі формальної освіти, передбачає поєднання різних форм та видів навчання. Невід'ємною умовою є набуття навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток цифрової компетентності та інформаційної культури.

Розуміння сутності завдань інформаційної підготовки особистості на сучасному етапі передбачає усвідомлення не лише актуальності, соціальної значущості цього виду діяльності, але й проблем, що мали місце у минулому і стримують її розвиток у сьогоденні [15].

Одним з основних напрямів розвитку інформатизації вітчизняної системи освіти є здобуття учнями необхідного, визначеного державними освітніми стандартами, рівня знань, умінь і навичок у сфері загальної та професійної інформаційної культури [15].

На думку дослідниці Г. П. Лаврентьевої [6], розвиток інформаційного суспільства забезпечується якісною освітою, основними цілями якої є підготовка учнів до життя та професійної діяльності у високорозвиненому технологічному середовищі, формування готовності до прийняття інформаційно обгрунтованих рішень, розвиток умінь ефективного використання ІКТ та захисту від негативних впливів цього середовища. Відповідно, ЗНЗ має виховувати в учня здатність до самостійності відбору доцільної інформації серед розмаїття джерел, навчати способам її опрацювання.

Л. Скворцов [14] зазначає: оскільки у процесі побудови інформаційного суспільства особливої значущості набуває інформаційна діяльність, то

інформаційна культура стає фундаментальним виміром життя постіндустріального суспільства, визначним соціальним завданням.

Реалізацію цього завдання покладено на вчителів середньої та вищої освіти. Однак недостатньо висока особиста інформаційна культура більшості вчителів і незадовільний стан матеріально-технічної бази тощо стримують формування інформаційної культури дітей та молоді на достатньо високому рівні.

Отже, одне з ключових завдань системи освіти полягає у створенні соціального середовища, спрямованого на розвиток інформаційної культури особистості як у межах навчального процесу, так і під час дозвілля, в інших сферах життєдіяльності [15].

У науково-педагогічній літературі поняття інформаційної культури особистості стало об'єктом досліджень таких науковців, як О. Глушак, М. Жалдак, Г. Лаврентьєва, Н. Морзе, Ю. Рамський, Л. Скворцов, В. Степанов, А. Ясінський та ін. У публікаціях вітчизняних та зарубіжних учених зазначено, що поняття «інформаційна культура» утворює взаємозв'язок між інформаційним світом та духовною культурою особистості, цілісністю єдиного розуміння культури.

Так, Ю. Рамський під інформаційною культурою особи в цілому та під комп'ютерною грамотністю (як складовою інформаційної культури, певною сходинкою до оволодіння нею) розуміє певну систему знань, умінь та навичок, що допомагають виконувати відповідну діяльність (пов'язану з розв'язуванням задач з використанням засобів інформатизації, насамперед, комп'ютера) [12].

Інформаційну культуру Н. Морзе [8] розглядає як складову частину загальної культури, орієнтовану на інформаційне забезпечення людської діяльності. На думку дослідниці, інформаційна культура відображає досягнуті рівні організації інформаційних процесів та ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації, що забезпечує цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішень, які приймаються людиною. Окрім того, інформаційна культура формується як інтегральне поняття, що охоплює певні компоненти (логічна культура, аудіовізуальна культура, семіотична культура, технологічна культура, понятійно-термінологічна культура, мережна культура, комунікаційна культура) [8].

Знання, вміння та навички інформаційного обміну, способів накопичення, зберігання та поширення даних, засобів комунікації – це складники інформаційної культури. Як зазначає Н. Морзе [8], важливим стає вміння використовувати сучасні інформаційні технології (бази даних, системи відеотексту, телематики, інформаційні засоби зберігання, опрацювання, передавання та подання інформації тощо). Також істотним є вміння впорядковувати, систематизувати, структурувати дані та відомості, розуміти сутність інформаційного моделювання, прийоми відображення даних у графічному вигляді тощо.

Формування інформаційної культури може відбуватись як у процесі навчання, так і під час гурткової та самостійної діяльності. У своєму дослідженні Г. П. Лаврентьєва [6] наголошує, що особливою актуальністю набуває проблема формування інформаційної культури, починаючи з молодшого шкільного віку. У зв'язку з цим, яскраво проявляється протиріччя між потребою суспільства в особистостях, готових до самостійного, вираженого, усвідомленого опрацювання і критичного осмислення інформації, здатних до ефективної інформаційної діяльності, а також недостатньою спрямованістю системи освіти (особливо її початкової ланки) на якісний розвиток основ інформаційної культури молодших учнів. Ідея навчитися знаходити потрібні відомості у різних джерелах (книжці, Інтернеті, довідці, спілкуванні), змінювати форму їх подання для більш зручного опрацювання, усвідомлення та запам'ятовування – близька та зрозуміла дітям, які можуть стати «співавторами» курсу формування власної інформаційної культури [6].

Інформаційна культура особистості як суб'єктивне явище характеризується динамічністю та мінливістю, пов'язаними з тими перетвореннями, що відбуваються в особистому досвіді, психіці особистості. Також інформаційна культура, як об'єктивне явище, постійно збагачується, уточнюється, вдосконалюється у зв'язку з розвитком інформаційної сфери. Тому, в умовах переходу до інформаційного суспільства та суспільства знань, необхідним стає свідоме, цілеспрямоване формування і розвиток інформаційної культури особистості, зокрема, підрастаючого покоління – дітей та молоді.

Отже, можна зробити висновок, що сутність поняття інформаційної культури особистості розкривається за двома напрямками:

1) сукупність принципів та реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію різних культур, а також їх сполученість у загальному досвіді людства;

2) сукупність знань та умінь щодо ефективної інформаційної діяльності, в результаті якої досягаються поставлені цілі, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Під інформаційною культурою дітей та молоді будемо розуміти достатній рівень сукупних знань, умінь та навичок, що дозволяють особистості вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, брати участь у його формуванні та ефективній інформаційній взаємодії, зокрема, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Значний педагогічний потенціал в аспекті розвитку інформаційної культури належить ЕСМ. З моменту її появи, цей засіб здобув значну прихильність серед широких верств населення (серед дітей та підлітків).

На думку вітчизняних дослідників [11; 18], ЕСМ є порівняно новим явищем, що здобуло всесвітню популярність в останні декілька років. Тому вони переживають не лише стадію піку популярності, але й стадію швидкого розвитку. Головними чинниками

привабливості мереж для дітей та молоді є популярність, безкоштовна реєстрація, можливість вибору мови сайту, безкоштовні послуги, наявність чату, можливість розмішувати фото, відео, обирати матеріал, який зацікавив тощо.

У публікації [4] зазначено, що цінність ЕСМ для навчання учнів є недостатньо обґрунтованою, тому більшість вчителів скептично ставляться до їх застосування як засобу навчання, стереотипно сприймаючи ці мережі як середовище для розваг. Аналіз досліджень доводить, що впровадження ЕСМ надає широкі можливості для підвищення рівня доступності та якості освіти, зацікавленості й вмотивованості учнів, забезпечення рівного доступу до інформації та освітніх послуг, а також для повноцінної та плідної суспільної інтеграції.

У межах сервісів, що пропонують ЕСМ, передбачено можливість об'єднання в групи за інтересами, ведення блогів, створення власного контенту, обміну думками та коментарями тощо. Використання цих сервісів забезпечує синхронну та асинхронну комунікацію між учасниками, сприяє підвищенню самооцінки, набуттю соціального досвіду, а також є потужним засобом розвитку інформаційної культури дітей та молоді (зокрема, тих, хто має функціональні обмеження).

Окремі аспекти використання ЕСМ у навчально-виховному процесі та позашкільній діяльності висвітлено у дослідженнях Т. Галіч, Р. Гуревич, О. Клименко, В. Коваленко, Г. Кучаковської, Н. Олексюк, О. Пінчук, А. Яцишин (Светлорусової) та ін.

Аналіз педагогічного досвіду та наукових праць дозволив виявити переваги впровадження ЕСМ у навчально-виховний процес:

- зацікавленість та вмотивованість учнів до їх використання;
- загальна доступність та безкоштовність;
- зручний інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс;
- можливість оперативного обміну повідомленнями й мультимедійними даними;
- наявність функцій планування подій, розсилки запрошень, налаштування нагадувань;
- можливість пошуку даних та відомостей;
- підтримка синхронної (одночасної) та асинхронної (поділеної в часі та просторі) комунікації між учасниками мережі (між учителями, учнями, батьками);
- можливість доступу з різних пристроїв (персонального комп'ютера, планшета, смартфона тощо).

Окрім того, ЕСМ можуть бути використані вчителями та батьками для розуміння захоплень, вподобань, спілкування, внутрішнього світу учня за допомогою вивчення даних, розміщених на особистій сторінці.

ЕСМ є потужним засобом поширення навчального матеріалу, а також розвитку навичок комунікації, що дозволяють подолати психологічні бар'єри (наприклад, сором'язливість), характерні для багатьох дітей з функціональними обмеженнями у процесі мережного спілкування з вчителем, однолітками.

Оскільки спілкування є важливою складовою розвитку особистості, у процесі якого формується суспільна спрямованість, вольові та ціннісні якості тощо, ЕСМ можуть бути посередником у процесі спілкування для дітей з функціональними обмеженнями (зокрема, з комунікативними розладами), як альтернативна форма взаємозв'язку, дозволяючи обмінюватися інформацією у більш зручній спосіб [2].

У праці [5] вказано, що використання ЕСМ може надати навчальному процесу більшої інтерактивності, позитивно вплинути на результати пізнавальної діяльності, стати ефективним засобом підвищення мотивації та якості навчання, організації колективної діяльності, виконання спільної проектної діяльності, сприяти створенню індивідуалізованого віртуального навчального середовища.

У [4] зазначено, що ЕСМ можна застосовувати для організації групової діяльності, міжнародного обміну, мобільного неперервного навчання, самоосвіти, мережної взаємодії учасників тощо.

Компенсаторна властивість ЕСМ дозволяє дітям з особливими освітніми потребами брати активну участь у навчальному процесі незважаючи на функціональні обмеження. Завдяки ЕСМ такі діти здатні подолати бар'єри на шляху до навчання, оскільки отримують доступ до дидактичних матеріалів у прийнятному форматі, а також можуть демонструвати власні навчальні досягнення у зручній доступний спосіб [2].

У праці [3] описано основні моделі навчальної взаємодії з використанням мережових засобів, залежно від часового та просторового аспекту.

1) Модель безпосередньої взаємодії в реальному часі («тут і зараз») – навчальний процес організовано так, що суб'єкти процесу знаходяться в одному місці та часі, тобто перебувають у безпосередній взаємодії (традиційна форма взаємодії).

2) Модель просторово-незалежного навчання («будь-де, але зараз») – учитель та учні перебувають в різних місцях, віддалено один від одного, а навчальний процес відбувається синхронно, у режимі реального часу (чат, відеоконференція тощо).

3) Модель навчання, заснована на ресурсах («будь-коли, але тут») – суб'єкти навчального процесу взаємодіють в одному навчальному середовищі, але ця взаємодія відбувається асинхронно, у різні відрізки часу (наприклад, робота над проектом у класі або позаурочний час).

4) Модель часово-просторово-незалежного навчання («будь-коли і будь-де») – учитель та учні незалежні один від одного у часовому та просторі відношенні (форум, електронне листування тощо).

Запропоновані моделі можна умовно об'єднати у дві: *синхронну* та *асинхронну*. При цьому, суб'єктами комунікації можуть виступати як окремі особи, так і групи (наприклад, навчальний клас).

Обізнаність щодо різних способів взаємодії з використанням ЕСМ відкриває нові перспективи як для вчителів, так і учнів.

Залежно від цільового спрямування, електронні мережі можуть бути *загально-тематичними* (Мой мир, Facebook, MySpace, YouTube, vk.com); *навчальними та просвітницькими* (LiveLib, RusEdu, Wikipedia.org); *професійно орієнтованими* (Ataskit, LinkedIn, MoiKrug.ru, Profeo); *релігійними* (Faithbook, MyChurch) тощо. Отже, вибір мережі доцільно здійснювати відповідно до поставлених завдань.

Чимало дослідників [4; 10; 13; 16–18] наголошують на доцільності впровадження ЕСМ до позакласної діяльності, для організації комунікації між учасниками олімпіад, змагань, літніх шкіл, семінарів, таборів, гуртків тощо. Взаємодія з використанням ЕСМ дозволяє не лише створити позитивний емоційний клімат, а й підвищити якість проведення зазначених заходів. Таким чином, ЕСМ можна розглядати як засіб для організації неформальної освіти дітей та молоді, створення психологічно комфортного мережевого середовища.

Для забезпечення якісної освіти дітей та молоді з функціональними обмеженнями з використанням ЕСМ необхідно реалізувати належний соціально-педагогічний супровід відповідними фахівцями: вчителями, соціальними педагогами, психологами, корекційними педагогами, які мають достатній професійний рівень в аспекті інформаційної культури.

Серед видів послуг в межах соціально-педагогічної діяльності вирізняють освітні та розвивальні. *Освітні послуги* надаються у формі групових та індивідуальних занять, семінарів, навчальних курсів, відеолекторіїв, соціально-психологічних тренінгів, майстер-класів, просвітницьких бесід тощо. Розвивальні послуги містять заняття в гуртках, секціях, участь у культурологічних заходах, ігрових тощо. Основними закладами, де надаються такі послуги, є ЗНЗ, позашкільні та спеціалізовані навчальні заклади, підліткові клуби за місцем проживання, громадські організації, соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді [1].

Традиційно ЗНЗ вважають основним осередком соціалізації дітей та молоді у територіальній громаді. З розвитком педагогічної науки (зокрема, соціальної педагогіки) ЗНЗ починає розглядатись як соціокультурний феномен, самоорганізуючий соціальний інститут, відкрита соціально-педагогічна система, що є посередником між сім'єю та громадою. При цьому, наряду з традиційною формальною освітою, у ЗНЗ надаються соціально-педагогічні послуги як тим, хто перебуває в тяжких життєвих ситуаціях, так і тим, хто бажає ними скористатися [1].

На підставі аналізу результатів наукових досліджень та особистого досвіду одного з авторів нашої публікації (А. Яцишин – понад п'яти років професійної діяльності соціальним педагогом з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями) визначено, що соціально-педагогічна діяльність з дітьми та молоддю полягає у забезпеченні відповідних умов для їхнього соціального, духовно-морального, фізичного, інтелектуального розвитку, попередженні негативних явищ, наданні соціально-психолого-педагогічної допомоги з метою інтеграції в соціум та особистісної

самореалізації. Насамперед фахівці, які здійснюють соціально-педагогічну діяльність, мають реалізувати функцію соціального захисту та допомоги, а також спрямувати зусилля на розвиток духовності підростаючого покоління, гармонізацію міжособистісних відносин, набуття соціального досвіду.

Важливим аспектом соціально-педагогічної діяльності є соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з функціональними обмеженнями, що також передбачає складний процес самоактуалізації особистості, її духовне оздоровлення, виявлення індивідуальних здібностей та їхній розвиток, адаптацію до різних способів комунікації, розвиток громадської відповідальності та активності, формування морального, рефлексивного, творчого ставлення до власного життя у співвідношенні з життям інших людей, вдосконалення навичок соціальної взаємодії тощо.

Оскільки соціально-педагогічна діяльність з дітьми та молоддю, які мають функціональні обмеження, нерозривно пов'язана з їхньою соціалізацією та інтеграцією у сферу суспільного життя, то невід'ємним складником цього процесу вважаємо розвиток інформаційної культури з використанням ЕСМ.

Одним з важливих аспектів розвитку інформаційної культури підростаючого покоління вважаємо у формуванні навичок безпечного та здоров'язбережувального використання ЕСМ. У дослідженні М. П. Лещенко та Л. І. Тимчук [7] наголошено на важливості діагностики сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів у контексті набуття ними вмінь активного, творчого та безпечно-го використання мережевих технологій. На підставі аналізу зарубіжного досвіду вчені констатують наступне: у багатьох сферах учні виявляють достатній та високий рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності часто мають поверхові знання багатьох елементів мережевої взаємодії, стикаються з труднощами у пошуку необхідної інформації та її оцінюванням, не вміють відрізнити факти від рефлексії на них, мають недостатньо розвинені вміння створювати власний віртуальний образ з використанням мультимедіа тощо. Тому існує необхідність удосконалення навчальних програм та методик у межах як формальної, так і неформальної освіти, для покращення вмінь учнів використовувати мережеві технології (Інтернет) [7].

У праці [17] наголошено, що важливою та актуальною проблемою є безпека дітей в Інтернеті, що не відрізняється від безпеки у повсякденному житті. Науковці та розробники програмного забезпечення рекомендують батькам не забороняти дітям онлайн-спілкування, а, навпаки, допомогти розібратися з особливостями ЕСМ. Наприклад, разом створити особисту сторінку, при цьому наголосити на сутності конфіденційності, обмеження доступу до власних даних та повідомлень тощо. Доцільно пояснити дітям правила безпечної поведінки під час мережевої комунікації, обговорити потенційні ризики та наслідки взаємодії з незнайомими дорослими тощо [17].

На нашу думку, важливо забезпечити уніфікований підхід до формування безпечного середовища, в якому перебуває дитина, розвиток її здоров'язбережувальної компетентності та навичок безпечного використання комп'ютерних та мережних технологій як у ЗНЗ, так і в позаурочний час. До цього процесу доцільно залучити всіх учасників навчально-виховного процесу: адміністрацію, вчителів, учнів, соціальних педагогів, а також батьків, оскільки, як показали результати дослідження [9], частіше діти (83 %) використовують комп'ютер та Інтернет вдома.

Лише участь та допомога дорослих (батьків, вчителів, соціальних педагогів та ін.) дозволить уберегти підростаюче покоління від потенційних негативних наслідків використання мережних технологій, вийти за межі сприйняття ЕСМ винятково, як засобу розваг, та повно використати їх дидактичний потенціал.

Основні напрями, за якими доцільно використовувати ЕСМ у діяльності з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями, для розвитку їхньої інформаційної культури, вважаємо такими, як засіб підтримки: 1) навчально-виховного процесу; 2) позашкільної та позакласної діяльності, неформальної освіти; 3) інформальної освіти та самоосвіти дітей і молоді [17].

Для визначення мотивів та цілей використання ЕСМ нами було проведено опитування серед дітей (20 осіб віком 9–13 років) та молоді (22 особи віком 18–26 років), що є користувачами, які мають функціональні обмеження. За результатами з'ясовано, що переважна більшість респондентів використовують ЕСМ для: комунікації – 83,3 %; пошуку односторонніх, знайомства з новими людьми – 47,6 %; розваг (ігри, відео, музика тощо) – 88 %; економії коштів на телефонних дзвінках – 59,5 %; оцінювання інформації, розміщеної іншими користувачами, написання коментарів – 71,4 %; використання різних мобільних додатків – 47,6 %; створення та участь у групах за інтересами – 78,5 %.

Окрім того, серед аргументів на користь ЕСМ респонденти зазначають можливість їх використання з будь-яких пристроїв, що підключені до Інтернету, в будь-який час та будь-де як у синхронному, так і в асинхронному режимі.

Отримані дані підтверджують вмотивованість та інтерес дітей та молоді до використання ЕСМ не лише з метою розваг, а й в інших сферах діяльності, що є хорошим підґрунтям як для упровадження у навчально-виховний процес, так і застосування у подальшому розвитку інформаційної культури учнів.

На підставі аналізу науково-педагогічних джерел та власного педагогічного досвіду вважаємо, що доцільним для розвитку інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями є використання ЕСМ у навчальній, позакласній та позашкільній діяльності, під час виконання практичних завдань, зокрема, таких:

– пошук у мережі відомостей за заданою тематикою (можливе як індивідуальне, так і групове

виконання, коли кожному учню пропонується зібрати дані про деякий аспект об'єкта, що вивчається, після чого – спільно з групою об'єднати отримані дані в комплексний опис об'єкта);

– підготовка виступів з використанням презентаційних інструментів, їх розміщення (завантаження) в ЕСМ;

– використання навчальних матеріалів, розміщених вчителем в ЕСМ (конспектів, тренувальних контрольних робіт, інших електронних освітніх ресурсів);

– підготовка презентацій з використанням мультимедіа (аудіо, відео, анімації тощо), їх розміщення в ЕСМ;

– створення тематичних добірок та їхнє розміщення в ЕСМ (список літературних творів за визначеною тематикою; тематичні аудіо- та відео-добірки тощо);

– організація тематичних груп (наприклад, для спільного виконання навчального проекту);

– створення портфоліо власних робіт (виконаних творчих завдань, навчальних проектів, мультимедійних презентацій тощо) засобами ЕСМ;

– підготовка та проведення опитувань за визначеною тематикою;

– створення мультимедійних вітальних листівок (до особистих, професійних та інших свят, а також з побажаннями швидкого одужання учням, які хворіють тощо) та їхня розсилка;

– взаємне оцінювання учнями виконаних робіт, обговорення їх у формі коментарів.

Особистісно орієнтований та творчий підхід учителів до навчання дітей та молоді з функціональними обмеженнями шляхом використання дидактичного потенціалу ЕСМ сприятиме набуттю навичок комунікації та групової взаємодії, здатності пошуку, аналізу і критичного оцінювання інформації, розвитку комп'ютерної грамотності та інформаційної культури.

Таким чином, в умовах сучасних трансформаційних процесів актуальності набуває проблема цілеспрямованого формування і розвитку інформаційної культури особистості, дітей та молоді. Розвиток інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями є важливим об'єктом науково-педагогічного вивчення, адже від цього залежить успішність їхньої соціалізації та адаптації в інформаційному суспільстві.

Знання та вміння щодо можливостей використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволять кожному учню подолати бар'єри на шляху до навчання, мати доступ до дидактичних матеріалів у зручному форматі, а також демонструвати власні навчальні досягнення у прийнятний спосіб.

До сучасних засобів, що дозволяють інтегрувати форми представлення інформації, комбінувати способи комунікації та взаємодії, належать ЕСМ. Їх упровадження у навчально-виховний процес та соціально-педагогічну діяльність відкриває широкі можливості

для підвищення рівня доступності та якості освіти, зацікавленості та вмотивованості учнів, забезпечення рівного доступу до інформації та освітніх послуг, повноцінної та плідної суспільної інтеграції осіб з функціональними обмеженнями.

- Серед основних переваг ЕСМ нами визначено їх:
- загальну доступність та безкоштовність;
 - зручний інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс;
 - можливість оперативного обміну повідомленнями й мультимедійними даними;
 - наявність функцій планування подій, розсилки запрошень, налаштування нагадувань;
 - можливість пошуку даних та відомостей;
 - підтримку синхронної (одночасної) та асинхронної (поділеної в часі та просторі) комунікації між учасниками мережі;
 - можливість доступу з різних пристроїв (персонального комп'ютера, планшета, смартфона тощо).

ЕСМ можуть бути використані вчителями та батьками для глибшого розуміння захоплень, вподобань, спілкування, внутрішнього світу учнів з подальшим їх врахуванням у проектуванні індивідуальних освітніх траєкторій.

Дані, отримані за результатами опитування користувачів ЕСМ, засвідчили вмотивованість та інтерес дітей та молоді з функціональними обмеженнями до використання ЕСМ не лише з метою розваг, а й в інших сферах діяльності, у т. ч. в освітній.

На підставі проведеного дослідження констатуємо, що впровадження ЕСМ може надати навчальному процесу більшої інтерактивності, позитивно вплинути на результати пізнавальної діяльності, стати ефективним засобом підвищення мотивації та якості навчання, організації групової діяльності, виконання спільної проектної діяльності, сприяти створенню індивідуалізованого віртуального навчального простору, розвитку інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення особливостей та способів розвитку інформаційної культури суб'єктів навчально-виховного процесу (учнів, вчителів та керівників навчальних закладів).

Використані літературні джерела

1. *Безпалько О. В.* Соціальна робота в громаді [Текст]: навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
2. *Запорожченко Ю. Г.* Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти [Текст] / Ю. Г. Запорожченко // Інформаційні технології в освіті: збір. наук. праць. – Херсон: ХДУ. – 2013. – № 15. – С. 138–145.
3. *Запорожченко Ю. Г.* Використання засобів ІКТ у дистанційному навчанні учнів з функціональними обмеженнями [Текст] / Ю. Г. Запорожченко // Інформаційні технології в освіті: збір. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2013. – № 16. – С. 75–82.

4. *Клименко О. А.* Социальные сети как средство обучения и взаимодействия участников образовательного процесса [Текст] / О. А. Клименко // Теория и практика образования в современном мире: материалы Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, фев. 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 405–407.

5. *Кучаковська Г. А.* Роль соціальних мереж в активізації процесу навчання інформатичних дисциплін майбутніх вчителів початкової школи / Г. А. Кучаковська // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – № 3 (47). – С. 136–149. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1213/933>.

6. *Лаврентьєва Г. П.* Пропедевтика формування інформаційної культури учнів початкової школи / Г. П. Лаврентьєва // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – № 5 (37). – С. 53–65. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/905/664>.

7. *Лещенко М. П.* Підходи до стандартизації сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів: польський досвід / М. П. Лещенко, Л. І. Тимчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – № 4 (42). – С. 33–46. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1118>.

8. *Морзе Н. В.* Інформаційна культура та її складові / Н. В. Морзе // Українська педагогіка (освітній портал). – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukped.com/skarbnichka/627-.html>.

9. *Носенко Ю. Г.* Визначення рівня обізнаності учнів і вчителів основної школи щодо здоров'язбережувального використання програмно-апаратних засобів (результати дослідження) / Е. В. Воронцова, Ю. Г. Носенко, А. С. Сухих // Інформаційні технології та засоби навчання. – 2014. – № 6 (44). – С. 93–106. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1156/863>.

10. *Олексюк Н. В.* Використання електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі зі школярами [Текст] / Н. В. Олексюк, Л. В. Лебеденко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – № 4 (48). – С. 88–102. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1273>.

11. *Пінчук О. П.* Історико-аналітичний огляд розвитку соціальних мережних технологій і перспектив їх використання у навчанні / О. П. Пінчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – № 4 (48). – С. 14–34. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1267>.

12. *Рамський Ю. С.* Формування інформаційної культури особи – пріоритетне завдання сучасної освітньої діяльності [Текст] / Ю. С. Рамський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: збір. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – № 1 (8). – С. 19–42. – (Серія № 2: «Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання»).

13. *Светлорусова А. В.* Використання віртуальних спільнот для розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей старшокласників [Текст] / А. В. Светлорусова; за ред. В. П. Сергієнко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: збір. наук. праць. – Вип. 28. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 212–216. – (Серія № 5: «Пед. науки: реалії та перспективи»).
14. *Скворцов Л. В.* Информационная культура и целевое знание: избранные труды [Текст] / Л. В. Скворцов. – М.: РАН ИНИОН, 2001. – 288 с.
15. *Степанов В. Ю.* Інформаційна культура особистості в освіті [Текст] / В. Ю. Степанов // Вісник Харківської державної академії культури. – 2012. – Вип. 37. – С. 276–284.
16. *Яцишин А. В.* Використання віртуальних соціальних мереж у позашкільній роботі [Текст] / А. В. Яцишин // Інформаційні технології – 2015: збір. тез II Всеукр. конф. молодих науковців (28–29 травня 2015 р., м. Київ). – К.: Ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – С. 90–93.
17. *Яцишин А. В.* Використання електронних соціальних мереж для роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами [Текст] / А. В. Яцишин, В. В. Коваленко // Освіта та виховання обдарованої особистості. – 2015. – № 8 (39). – С. 32–38.
18. *Яцишин А. В.* Застосування віртуальних соціальних мереж для потреб загальної середньої освіти [Текст] / А. В. Яцишин // Інформаційні технології в освіті: збір. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2014. – № 19. – С. 119–126.

